

סימן ד'

ביטול קידושין בטענת מקח טעות

המקרה: באחת העיירות בחו"ל, היה בחור שחלה במחלת לב מסוכנת ותורשתית, וכל מאמץ פיזי מעבר לרמה מסוימת מסכן את חייו. הבחור הזה פגש בחורה והם החליטו להינשא, ללא ידיעתה שהבחור חולה. אביה של הבחורה היה קרדיולוג במקצועו, ונודע לו, שהדודה של החתן חולה במחלה הזו, ולכן הוא אמר לבתו שתברר האם הבחור חולה, כיון שמעבר לסיכון לחיי הבחור עצמו, ישנם 50% שהמחלה תעבור לילדים. הבחורה שאלה את הבחור על כך, והוא הכחיש מכל וכל, אע"פ שכבר היה מטופל באופן קבוע בעקבות מחלתו. היא האמינה לו והם התחתנו. לאחר שלושה שבועות מקיום החתונה, הבחור שיחק כדורגל, ובמהלך המשחק הוא התמוטט והפך לצמח ל"ע. כבר ארבע שנים הבחורה עגונה רח"ל, הואיל ואינו יכול, כמובן, לתת לה גט במצב זה.

השאלה: יש לדון, האם ניתן לבטל את הקידושין בטענת מקח טעות?

א. דין מקח טעות בקידושין

תשובה: כתב מרן בשולחן ערוך (סי' רל"ב), שאדם שקנה חפץ והתברר שאינו ראוי לשימוש – המקח בטל, כי הקונה יכול לטעון שהוא קנה את החפץ על דעת שהוא יהיה ראוי לשימוש, ואם הוא לא ראוי מתגלה למפרע שהקניין היה בטעות והוא מתבטל. ואם כן, לכאורה האישה יכולה לטעון שהסכמתה לקידושין הייתה בטעות, כי אם היא הייתה יודעת שהוא חולה, היא לא הייתה מסכימה להינשא לו.

אמנם, באבן העזר (סימן ל"ט) כתב השו"ע, שאם קידש אישה על מנת שאין בה מומין ונמצאו בה מומין – אינה מקודשת, אך המקדש אישה בסתם ונמצאו בה מומין – צריכה גט מספק. והטעם הוא, שכדי לבטל קידושין בטענת מקח טעות, צריכה להיות אומדנא ברורה שאין הסכמה לקידושין באופן כזה, וללא תנאי מפורש אין אומדנא ברורה.

וכעין זה מצינו מחלוקת בתוספות ביבמות (דף ב' ע"ב) האם אדם שמקדש אישה ונמצאת איילונית מתבטלים הקידושין. דעת התוס' שהקידושין בטלים, אך לדעת

ר"ת הקידושין אינם בטלים, כי אין אומדנא ברורה שהוא לא היה מסכים להתחתן מבלי אפשרות להביא ילדים. השו"ע (סימן מ"ד) פסק בסתם כר"ת, והביא את דעת התוס' כ"ש אומרים'.

ובדומה לזה מצינו בשו"ת התשב"ץ (ח"א סי' א), שנשאל מאת חכמי אשכנז באדם שאינו יכול, מבחינה פיזית, לחיות עם אישה כדרך כל הארץ, האם יכולה אשתו לבטל את הקידושין בטענת מקח טעות. הרשב"ץ הסתפק בזה ולא הכריע, אך האגרות משה (אה"ע, ח"א סי' עט) הכריע שלכו"ע במקרה כזה הקידושין בטלים. וסברתו היא, שיש הבדל בין איש לאישה. איש יכול לגרש מתי שהוא רוצה (לפני חדר"ג) ולכן אין הוא חושש כל כך אם הקידושין לא ימצאו חן בעיניו. אך אישה אינה יכולה להתגרש בלא הסכמת בעלה, ולכן היא חוששת לעיגון, ולא מוכנה להתקדש לאדם שאינו יכול לחיות חיי אישות בצורה נורמאלית.

אך הרבה אחרונים אינם סוברים כדעת האגרות משה, ובשו"ת יביע אומר (ח"ט אה"ע סי' לו) אמנם צירף את דעתו כסניף, אך קשה לסמוך על כך לכתחילה להתיר אשת איש לעולם. ועוד, שבמקרה שלנו האומדנא אינה כל כך ברורה, כי הרי אפשר לא להתאמץ יותר מדי ואז אין סכנה.

ב. "טב למיתב טן דו"

ועוד יש לדון בזה, על פי דברי הגמרא בקידושין.

המשנה בתחילת פרק שני של קידושין אומרת "האיש מקדש בו ובשלוחו, האישה מתקדשת בה ובשלוחה". שואלת הגמרא (מ"א ע"א): "השתא בשלוחו מקדש בו מבעיא?" ומתרצת הגמרא שני תירוצים: א. "מצווה בו יותר מבשלוחו", כלומר: עדיף שהוא בעצמו יקדש. ב. המשנה לימדה אותנו שלכתחילה אין לקדש אישה על ידי שליח, שמא אם לא יראנה בעצמו ימצא בה דבר מגונה, ותתגנה עליו.

אבל אומרת הגמרא, שהתירוץ השני לא שייך באשה שמתקדשת על ידי שליח. והטעם הוא: "טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו". ומסביר רש"י, שזהו משל שהנשים אומרות שטוב לשבת בשני גופים, כלומר לחיות כזוג, מאשר לשבת אלמנה בודדה, ולכן אין האישה מקפידה כמו האיש על המראה החיצוני. וכן אומרת הגמרא בגיטין (מ"ט ע"ב) "יותר משהאיש רוצה לישא אישה רוצה להינשא". וכן מצינו

במרדכי שכתב בשם הראב"ה שאע"פ ש'נכפה' (מחלת האפילפסיה) זה מום באישה אין הדבר ברור שזה גם מום באיש, ומספק אין לבטל את הקידושין דשמא אישה מתרצה להתקדש גם באופן שכזה.

נמצא, שביטול קידושין מצד האישה בטענת מקח טעות אינו פשוט כלל ועיקר, וצריכה להיות אומדנא מאד ברורה וחזקה, שבשום פנים ואופן האישה לא הייתה מסכימה להתקדש באופן שכזה.

ג. כשרות עדי הקידושין

ישנה אפשרות לבדוק את כשרותם של העדים בנידון דידן, ואכן בדקו ומצאו שאחד העדים הוא רב מפורסם, והעד השני אמנם העידו עליו שאכל במסעדה שאיננה כשרה, וכן הפליג בספינה עם הרבה פריצות, אך לא הצליחו למצוא עדות גמורה שתוכל לבטל את כשרותו כעד, וכתוצאה מכך לבטל את הקידושין.

ד. מדין אומדנא

אמנם, ישנו בכל זאת פתח להתיר את האישה מכבלי עגינותה.

הגמרא בקידושין (מ"ט ע"ב) אומרת, שאדם שקנה קרקע כדי לעלות לארץ ולאחר מכן לא נסתייע בעדו לעלות, אין הוא יכול לבטל את המכירה בטענה שדעתו הייתה למכור כדי לעלות לארץ, כיון ש'דברים שבלב אינם דברים'.

מאידך, אם האומדנא ברורה לחלוטין ניתן לבטל עסקה גם ללא דיבור מפורש. דוגמה לדבר מביאה הגמרא בבבא בתרא (קמ"ו ע"ב), שאדם ששמע שמת בנו ונתן כל נכסיו לאחר, ולאחר מכן התברר שהשמועה אינה נכונה ובנו בחיים, המתנה לאותו אדם אחר מתבטלת, כי יש לנו אומדנא ברורה שהוא לא היה מפקיר את בנו ונותן את כספו לאחר, וכל הסיבה שהוא נתן לאחר זה בגלל שהוא שמע שמת בנו.

ואם כך יש לדון, אולי יש לנו אומדנא שהאישה הייתה מטילה תנאי בקידושין, לו הייתה יודעת שהמחלה שלו כל כך מסוכנת, שאין היא מסכימה להתקדש אם הוא חולה.

כלומר, גם אם אין אומדנא ברורה ומוחלטת שהיא לא הייתה מתקדשת, אולי ישנה אומדנא ברורה, שהיא הייתה מטילה תנאי, שאם היא תתעגן בצורה כל כך קשה וכואבת היא לא מסכימה לקידושין.

ה. מהות העגינות בנידון דידן

אמנם, לכאורה אומדנא שכזו היינו יכולים לומר בכל עגונה, שאם היא הייתה יודעת שהיא תתעגן אין היא חפצה בקידושין, ואם כן צריך לברר את החילוק בין המקרה שלנו לשאר עגינות.

המשנה בב"ק (ק"י ע"א) אומרת, שאדם אדם גדל גר שאין לו יורשים, והוא נשבע לו שלא גזל אותו, ולאחר מכן הגר מת, הוא צריך לשלם קרן וחומש לכוהנים, וגם להביא קורבן אשם. מה הדין, אם בדרכו של הגזולן לבית המקדש, כדי להקריב את הקורבן ולשלם את הכסף לכוהנים, הגזולן מת. אומרת המשנה, שהכסף יינתן לבני הגזולן, כי ברגע שמת אין הכפרה שבכסף מועילה, ולכן בניו זוכים בכסף, והאשם ירעה עד שיסתאב ויימכר ויפלו דמיו לנדבה. ואם נתן את הכסף לכוהנים ולפני הקרבת הקורבן הוא מת, אין היורשים יכולים להוציא מידם כי כבר זכו הכוהנים. אומר אביי: נלמד מכאן ש"כסף מכפר מחצה". כלומר, שהתשלום של הגזולן לכוהנים מכפר על חצי מהעוון, כי אם הכסף בלי הקורבן לא היה מכפר כלום, היו חייבים הכוהנים להחזיר את הכסף ליורשים כי "אדעתא דהכי לא יהיב ליה". כלומר, הגזולן נתן לכוהנים את הכסף כדי שהוא יכפר עליו, אך אם הוא היה יודע שאין הוא יכפר עליו, הוא לא היה נותן. ולכן מוכיח אביי מכך שאין הכוהנים צריכים להחזיר, ש"כסף מכפר מחצה".

שואלת הגמרא: "אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין, תיפוק בלא חליצה". כלומר, אישה שבעלה מת בלא בנים, ואחיו, שצריך לייבם אותה, הוא מוכה שחין, תוכל להיפטר מחליצה בתואנה שאם היא הייתה יודעת שהיא תצטרך להתייבם לאח שכזה, היא לא הייתה מסכימה להינשא לבעלה המת. כמו שאמרנו, שהגזולן יכול לטעון אומדנא שאם היה יודע שכספו לא יכפר, הוא לא היה מסכים לתת את הכסף לכוהנים.

מתרצת הגמרא: "התם אנן סהדי דמינח ניחא לה בכל דהו, כדריש לקיש דאמר טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו". כלומר, אע"פ ששום אישה לא מוכנה להתייבם למוכה שחין, בכל זאת היא מוכנה להיכנס לסיכון ולהינשא לבעל הראשון שהוא

בריא, אע"פ שיש סיכון מסוים שבעלה ימות והיא תצטרך להתייבם לאותו אח מוכה שחין. הטעם הוא 'טב למיתב', כלומר אישה רוצה מאד להינשא, ולכן היא מוכנה לקחת סיכונים.

ולכאורה נאמר אף בנידון דידן, שכיוון שאישה רוצה מאד להינשא, היא מוכנה לקחת את הסיכון שבעלה ייפגע מהמחלה.

אך יש לחלק בין המקרים. במקרה של הגמרא, הבעל שאתו היא מתחתנת הוא בריא, וגם היבם הוא לפחות בעל שיכול לפרנס אותה, וגם אם לא נעים לחיות אתו, הוא בגדר "אישה בכל דהו ניחא לה". אך בנידון שלנו, לא נשאר לה כלל בעל לחיות עמו, כי הוא הפך לצמח.

ו. ראייה מתשובת הגאונים

וראייה לחילוק זה, ניתן להביא מדברי הגאונים.

המרדכי (יבמות רמז כט) כותב בשם תשובת הגאונים שאם היבם היה מומר ואינו מוכן לייבם או לחלוץ, האישה פטורה מחליצה ומייבום. וכתב המרדכי שהגאונים לא הביאו ראיה לדבריהם, ולכן כתב רש"י בתשובה שאין אנו סומכים על דברי הגאונים, כי אף על פי שהוא מומר הוא עדיין יהודי וקידושיו קידושין וחליצתו חליצה.

ובביאור סברת הגאונים כתב מהר"ם מרוטנבורג, שהאישה לא הייתה מסכימה להינשא לבעלה המת במקרה שכזה. ויסוד הדברים הוא הגמרא שהזכרנו בב"ק, שהאישה מסכימה כי לפחות היא תתחתן עם מישהו. אמנם עם מוכה שחין, אך לפחות יש לה בעל. אך ביבם מומר, אומר המהר"ם מרוטנבורג, אין היא יכולה לחיות אתו כי הוא יעביר אותה על דיני התורה, ויחיה עמה באיסור, ולכן היא לא הייתה מסכימה להתקדש במקרה שכזה.

אמנם, למעשה כתבו האחרונים, שלא ניתן להכריע כדברי הגאונים מכיוון שרש"י חלק עליו, ולפ"ז עדיין אין לנו מקום להתיר את האישה מכבלי עגינותה.

ז. חילוק בין נידון דידן לבין יבם מומר

אך בכל זאת נראה, שהמקרה שלנו יותר גרוע מיבם מומר. הטעם הוא, שביבם מומר הבעל שהיא התחתנה אתו, הוא בעל בריא וצדיק, וכיוון שרוב נשים יולדות הסיכוי

שבעלה ימות בלא בנים והיא תיפול לפני יבם מומר, הוא קלוש. ולכן סובר רש"י, שאין לנו אומדנא ברורה שהיא העלתה בדעתה את האפשרות הזו, אלא מניחים שהייתה מסרבת לבטל את הקידושין. וזו גם הסיבה שלא ניתן לומר אומדנא שכזו בכל עגונה, כגון בעל שנהרג בתאונת דרכים שבוע לאחר החתונה, כי אישה לא מעלה בדעתה אפשרות שכזו. אך במקרה שלנו, הסיכון לחלות הוא גבוה, ולכן סביר שאישה לא תסכים לכך.

ראיה לכך, ניתן להביא מדברי האגרות משה.

האגרות משה (אה"ע, ח"ד סי' קכ"א) נשאל מאת הרב פרנקל, רבה של תל אביב, על חתן מיוצאי בוכרה שהתחתן שבועות מספר לפני שיצא למלחמה. את צו הגיוס הוא קיבל לפני החתונה. אחיו של החתן, היה חבר במפלגה הקומוניסטית, והיה מומר גמור. החתן הטרי נהרג במלחמה, והאלמנה הצעירה נפלה לייבום לפני האח הקומוניסט שמסרב לחלוץ. לכאורה, המקרה הזה דומה למחלוקתם של הגאונים ורש"י.

אך, טוען האגרות משה, יש לחלק בין המקרים. בנידון של הגאונים, הסיכוי שבעלה ימות בלא בנים הוא סיכוי נמוך, ולכן אין אומדנא ברורה. אך במקרה של החתן מבוכרה, היא יודעת שבעלה עומד לצאת למלחמה, והיא יודעת שבמלחמה יש סיכון גבוה למות, לכן ישנה אומדנא ברורה ומוכחת, שאם היא הייתה יודעת שהוא ימות היא לא תסכים להינשא לו.

ה. התחשבות בשני הצדדים

ועוד ניתן להוסיף בזה, על פי דברי התוספות.

הנה צריך לשאול על דברי הגמרא, מדוע היא אומרת שהיא לא הייתה מבטלת את הקידושין במקרה של יבם מוכה שחין, הרי מה אכפת לה להתנות שלא יאונה לה שום רע מהקידושין? ובעצם, כל אדם שקונה רכב, ולאחר רכב התרחשה תאונה שבוע אחר הקנייה – יוכל לטעון שאם היה יודע לא היה קונה?

מבארים התוספות בכתובות (מ"ז ע"ב) שכיוון שיש כאן שני צדדים לעסקה, אין היא יכולה לפעול באומדנא חד צדדית. כשיש שני צדדים, מחדשים התוספות, האומדנא צריכה להתחשב בשני הצדדים. וכיוון שמוכר האוטו לא היה מסכים למכור עם תנאי שכזה שאם תהיה תאונה תבטל העסקה, לכן לא יכול הקונה לבטל את

העסקה. וכיון שבעלה לא היה מסכים לבטל את הקידושין אם היא לא תתייבם, כי הוא רוצה שם ושארית על פני האדמה, לכן היא לא יכולה לבטל את הקידושין.

אך במקרה שלנו, הוא לא היה מתנגד להטלת תנאי שכזה, כי הוא לא מפסיד מכך, והוא יודע שהוא החולה, ואם הוא לא יסכים לתנאי שכזה, לא היה מוצא אף אישה שתסכים להתחתן אתו ללא תנאי זה.

ונמצא לפי זה, שיש לנו אומדנא ברורה שהאישה הייתה מטילה תנאי בקידושין, ועל ידי זה ניתן לבטל את הקידושין.

ט. סיכום

למעשה, שאלתי את הגאון הגדול רבי זלמן נחמיה גולדברג, והוא אמר ששאלה שכזו צריכה "כתפיים רחבות", ולכן יש להפנות את השאלה למרן הרב עובדיה יוסף זצ"ל.

סוף דבר, גדולי הדיינים אישרו את הפסק, ולכן ניתן לבטל את הקידושין, והייתה הרווחה ב"ה.